

HUR UTNYTTJAS

VÅR LEVANDE FÖRSVARSKRAFT?

Av major SVEN CARLSSON, Stockholm

SLAGORD hava en förunderlig makt över tanken. Icke minst gäller detta på det militära området, vilket bestyrkes av den diskussion i försvarsfrågan, som väckts till liv genom offentliggörandet av försvarskommissionens betänkande. Bland dessa slagord saknar man dock lyckligtvis i den senaste försvarsdiskussionen ett, som för endast ett fåtal år sedan snart sagt var allmän egendom, nämligen »maskinarmén». Man letar förgäves i försvarskommissionens betänkande efter det ordet, och för den reflekterande läsaren måste det vara ett märkligt vittnesbörd, att den femåriga försvarsutredningen icke givit anledning till att rubba grunden för vår nuvarande härordning, den levande försvarskraften.

Genom försvarskommissionens betänkande hava principerna för den levande försvarskraftens utnyttjande erhållit full offentlighet. Det är numera möjligt att öppet diskutera problem, som tidigare genom hemligstämpeln undandragits allmänheten. För vår försvarsfrågas sakliga behandling kan hemligstämpelns undanröjande i detta avseende endast vara till fördel.

Med utgångspunkt från försvarskommissionens beräkningar kan man uppskatta *våra lantstridskrafter sammanlagda styrka* enligt kommissionens s. k. majoritetsförslag till 285,000 man, därav 175,000 man linjetrupper och 110,000 man landstorm. Dessa siffror angiva sålunda det egentliga måttet på den levande försvarskraftens utnyttjande i Sverige.

Den levande försvarskraften kan icke pressas utöver ett visst maximum. Var detta maximum ligger, är emellertid svårt att säga. Ett relativt folkfattigt land som Frankrike ansåg sig dock vid världskrigets utbrott kunna i levande försvarskraft uttaga intill 10 % av folkmängden. Vår härordning enligt försvarskommissionens majoritetsförslag stannar vid den blygsamma siffran av 4,6 %.

När man emellertid diskuterar den levande försvarskraftens ut-

nyttjande i Sverige, får man ej glömma, att bakom de lantstridskrafter på sammanlagt 285,000 man, som representera de 4,6 procenten, finnas betydande reserver av helt eller delvis utbildat manskap. Dessa reservers tillkomst och ändamål förtjäna att närmare belysas.

Om mobiliseringen inträffar före den 1 oktober ett visst år, låt oss för enkelhetens skull säga 1936, finnas tvenne årsklasser av värnpliktiga, nämligen 1935 och 1936 års, vilka visserligen äro inskrivna men icke så övade, att de kunna ingå i fältförbanden. Efter den 1 oktober skulle möjligen värnpliktiga av 1935 års klass kunna användas, men då man icke på förhand kan bestämma tidpunkten för mobilisering, vågar man givetvis icke räkna härmed. Alltså stå två delvis utbildade årsklasser, *första och andra årsklasserna*, till förfogande utöver dem, som omedelbart tagas i anspråk vid mobilisering. Dessa årsklasser inbeordras till depåerna, där de värnpliktiga erhålla en med hänsyn till redan genomgången tjänstgöring avpassad utbildning. Av olika orsaker måste utbildningen givas en längd av minst tre månader. Vid denna tidpunkt, omkring tre månader efter mobiliseringens anbefallande, kan man på detta sätt räkna med i runt tal 45,000 man nyutbildat manskap, och då samtidigt de olika befälsskolor, som organiseras vid mobilisering, leverera sin första omgång befäl, kunna nya truppförband uppsättas. Det befäl, som här avses, utgöres huvudsakligen av värnpliktiga tillhörande kategorierna »underbefäl eller fackmän» och »studenter och likställda», avsedda för gruppechefs- och plutonchefsbefattningarna — övrigt befäl måste hämtas från fronten.

Vid tiden före världskrigets utbrott var den allmänna åsikten, att ett eventuellt krig skulle bliva av kort varaktighet, på sin höjd ett par månaders. Efter detta bedömande inrättade man sig också och uppbyggde krigsorganisationen med hänsyn till ett snabbt avgörande. Följden blev, att de krigförande inom kort stodo inför hart när olösliga problem, då det gällde att säkerställa personalersättningen. Man fick tillgripa drastiska åtgärder, vilka medförde allvarliga ingrepp i krigsorganisationen. Bristen på *utbildat ersättningsmanskap* framstod såsom en bitter lärdom från världskriget.

Vår på 1925 års härordning grundade krigsorganisation har tagit hänsyn till behovet av utbildat ersättningsmanskap. Detta har emellertid endast kunnat ske genom vissa besvärliga organisatoriska åtgärder, enär härordningen, som bekant, ingalunda är grundad på beräkningar av det verkliga krigsbehovet.

Försvarskommissionens föreslagna härordning tager i full ut-

sträckning hänsyn till ersättningsbehovet, och icke mindre än 50,000 utbildade värnpliktiga stå vid mobilisering till förfogande att fylla förlusterna under de första krigsmånaderna. Detta manskap tillhör huvudsakligen de äldre årsklasserna (11:e—15:e). Genom att dessa värnpliktiga icke behöva tagas i anspråk omedelbart vid mobilisering, kunna de erhålla en nödvändig kortare repetitionsövning i depåerna, innan de sändas till fronten — försvarskommissionens härordning räknar ju, liksom den nuvarande, icke med någon utbildning i fredstid för de värnpliktiga under 5:e t. o. m. 15:e värnpliktsåret.

Denna reserv av utbildade värnpliktiga borde, kan man invända, finna bättre användning i form av verkliga truppförband omedelbart vid mobilisering. Denna invändning återger samma tankegång, som låg till grund för härordningarna före världskriget men som *då* underkändes av händelseförloppet. Dessutom bör observeras, att en sådan användning skulle kräva dels särskild utbildning i fredstid för beväringens äldre årsklasser, vilken utbildning icke kan sättas lägre än en repetitionsövning, dels åtgärder av organisatorisk och ekonomisk art.

Liksom beträffande ersättningsmanskapet fann man under världskriget, att upprätthållandet av krigsindustrien och av det ekonomiska livet överhuvud taget icke var tillbörligt beaktat i krigsorganisationen. Man måste sålunda taga tillbaka massor av personal från fronten för att nödtorftigt tillgodose detta behov. Kravet på *uppskov vid mobilisering* för sådan personal, som erfordras för näringslivets fungerande under krigstid, framstod såsom en dyrköpt lärdom från världskriget.

Såväl i vår nuvarande som i den av försvarskommissionen föreslagna härordningen tages tillbörlig hänsyn till detta krav. I runt tal 50,000 man utbildat manskap, därav omkring 20,000 tillhörande beväringen och resten landstormen, beviljas uppskov vid mobilisering för att fullgöra sin civila verksamhet. Efter utgången av de första krigsmånaderna beräknar man att detta manskap avlöses med krigsinvalidier eller med kvinnlig arbetskraft, varför det utbildade manskapet kan tagas i anspråk för ersättning vid fronten, när ovan omnämnt ersättningsmanskap blivit utnyttjat för samma ändamål.

Behovet av handräckningsmanskap i fredstid har sedan 1926 fyllts och kommer även i fortsättningen att fyllas med fullt vapenföra värnpliktiga tillhörande *ersättningsreserven*. För närvarande

finnas sålunda icke mindre än 40,000 ersättningsreservister, som vid truppförbanden undergått någon utbildning. Högst 15,000 av dessa kunna finna användning vid de krigsorganiserade förbanden såsom militärarbetare, sålunda i befattningar, som för övrigt borde kunna bestridas med icke vapenföra. Dessa ersättningsreservister stå nu till förfogande såsom ersättningsmanskaper och kunna lämpligen inkallas till depåerna för utbildning, sedan första och andra årsklasserna avsänts till fronten.

I detta sammanhang bör observeras, att årligen ett betydande antal fullt vapenföra värnpliktiga helt befrias från militärtjänst. Till denna kategori äro hänförliga först och främst »familjeförsörjare», vidare de s. k. »samvetsömna» samt slutligen ersättningsreservister, som icke blivit inkallade till fredstjänstgöring. Vissa år har detta antal uppgått till icke mindre än 10,000 man. Här finnes således en mycket stor reserv *utbildade vapenföra värnpliktiga*, vilken reserv emellertid icke kan utnyttjas förr än en avsevärd tid förflutit efter krigsutbrottet.

Med undantag för vissa värnpliktiga, vilka beviljas uppskov vid mobilisering, hava samtliga ovan redovisade personalreserver utgjorts av värnpliktiga tillhörande beväringen. Vad *landstormens ersättningspersonal* i övrigt beträffar har man att räkna med en icke inkallad reserv på 50,000 man, av vilken en viss del avses för (kompletterande) befälsutbildning, återstoden för direkt ersättning vid landstormsförbanden. Emellertid kan man dessutom tänka sig, att efter mobilisering en avlösning äger rum vid vissa lokala bevakningsförband av den fullt fältdugliga personalen med personal ur äldre årsklasser. På detta sätt skulle man kunna skrapa samman en ytterligare reserv på icke mindre än 30,000 man, användbar exempelvis för nyformationer.

Frånräknas de 15,000 ersättningsreservister, som krigsplaceras såsom militärarbetare, och de 30,000 landstormsmän, som tagas i anspråk för bevakningsförband, förfogar härorganisationen över utbildade reserver på 220,000 man. Inom den uppdragna organisatoriska ramen kunna därför lantstridskrafterna under loppet av ett krig tillgodogöras sammanlagt i runt tal 500,000 man. Då marinen och flygvapnets krigsbehov och reservtillgång av utbildad personal samtidigt kunna uppskattas till omkring 50,000 man, erhåller man en totalstyrka av 550,000 man eller 8,9 % av folkmängden. Detta utgör sålunda maximigränsen för den levande försvarskraftens utnyttjande.

Hur utnyttjas vår levande försvarskraft?

Av det redan anförda bör framgå, att den levande försvarskraften i Sverige icke utnyttjas i den utsträckning, som skulle vara möjlig. Utöver de reserver av utbildade värnpliktiga, vilka utgöra ett nödigt komplement till härordningen, finnas reserver av utbildad fullt vapenför personal, vilka icke kunna tillgodogöras försvaret. Detta innebär, att den kontingent, som årligen uttages för utbildning med vapen, icke motsvarar den verkliga tillgången på vapenföra värnpliktiga. För att kunna bedöma detta spörsmål måste man närmare skärskåda de principer, som legat till grund vid bestämmandet av den årliga värnpliktskontingentens storlek.

Enligt 1901 och 1914 års härordningar uttogos för vapentjänst så gott som alla vapenföra värnpliktiga. Härigenom skapades möjlighet att i full utsträckning uttaga den levande försvarskraften. Vid krigstillfälle inkallades emellertid endast så många årsklasser, som oundgängligen erfordrades för att uppbringa förbanden till krigsstyrka och fylla depåerna. Återstående årsklasser stodo i reserv för organiserande av ytterligare truppförband och för ersättning. Förfaringssättet, som kan benämnas »tillgångsprincipen», förtydligas närmare av följande tabell.

Årsklasser		
1:a—2:a	3:e—7:e	8:e—15:e
Utbildad (delvis utbildad) reserv	Inkallade värnpliktiga (för de krigsorganiserade förbanden)	Utbildad reserv (ersättning, reservtrupper, nyformationer m. m.)
	Utbildad reserv krigsindustri m. m.	

Enligt tillgångsprincipen behöver man teoretiskt sett icke taga i anspråk mer än de yngsta utbildade årsklasserna. Detta är av betydelse dels ur samhällssynpunkt genom att de värnpliktiga i åldersläget omkring 30 år till en början kunna sparas, dels ur militär synpunkt genom att kort tid förflutit sedan fredsutbildningen avslutades och genom att de värnpliktiga i regel äro i sin spänstigaste ålder.

Med 1925 års härordning infördes hos oss kategoriklyvningen. Till fredsutbildning uttogos endast så många vapenföra värnpliktiga, som ansågos motsvara behovet, d. v. s. uppbringa förbanden till krigsstyrka och skapa erforderliga reserver för att täcka de närmaste förlusterna under ett krig. Förfaringssättet, som kan benämnas »behovsprincipen», exemplifieras av följande tabell.

Årsklasser		
1:a—2:a	3:e—10:e	11:e—15:e
Utbildad (delvis utbildad) reserv	Inkallade värnpliktiga (för de krigsorganiserade förbanden)	Utbildad reserv (ersättning m. m.)
	Utbildad reserv (krigsindustri m. m.)	
Utbildad reserv (ersättning, ev. nyformationer)		

Behovsprincipens tillämpande medför, i förhållande till tillgångsprincipen, att ett betydligt större antal årsklasser måste tagas i anspråk för att tillgodose behovet vid en krigsorganisation av viss omfattning. Förfaringsättet är därför vid krigstillfälle ofördelaktigt ur såväl social som militär synpunkt. I fredstid kan det vara förenat med vissa fördelar, särskilt med hänsyn till kostnaderna.

Man kan emellertid icke påstå, att några verkliga behovsberäkningar lågo till grund för kategoriklyvningen enligt 1925 års härordning — det var snarare freds- än krigssynpunkter, som blevo utslagsgivande. Däremot måste erkännas, att värnpliktsuttagningen enligt försvarskommissionens härordningsförslag är grundad på mycket noggranna behovsberäkningar. Den årliga uttagningen till armén på i runt tal 25,000 värnpliktiga i linjetjänst svarar mot den krigsorganisation, vars personalstyrka här ovan har skisserats. I förhållande till 1925 års härordning innebär uttagningen en ökning med omkring 1,900 man. En värnpliktskontingent av 25,000 man för armén motsvarar, enligt försvarskommissionens beräkningar, en totaluttagning av icke fullt 35,000 man för hela försvarsväsendet.

Vid en jämförelse mellan 1925 års härordning och försvarskommissionens förslag får man emellertid icke heller förbise befolkningsfrågans läge vid båda tillfällena.

1925 förelåg intet tvång att ur befolkningssynpunkt minska värnpliktskontingenten. Det utslagsgivande var, att man icke ansåg sig behöva taga den levande försvarskraften i anspråk i större omfattning än som skedde. Teoretiskt sett kan detta synas vara fullt riktigt. Emellertid band man sig härigenom för en viss storleksordning på krigsorganisationen icke endast för den närmaste tiden utan för en avsevärd tid framåt. Statsmakterna kunna

genom ökad materielanskaffning relativt snabbt skapa de materiella förutsättningarna för en utvidgning av krigsorganisationen, men all erfarenhet visar svårigheterna att gottgöra försummelser i personalavseende, vare sig det gäller kader eller värnpliktskontingent.

För försvarskommissionen förelåg i viss mån ett tvång ur befolkningssynpunkt. Genom nativitetsminskningen kommer nämligen den årliga tillgången på vapenföra värnpliktiga att successivt minskas från nuvarande 44,000 man till 35,000 man omkring år 1950. Med utgångspunkt från sistnämnda siffra är försvarskommissionens värnpliktskontingent riktigt avvägd. Vid denna tidpunkt övergår nämligen behovsprincipen till att bliva tillgångsprincip. Under mellantiden har emellertid ersättningsreserven och därmed praktiskt taget även de utbildade reserverna ökats med icke mindre än 70,000 man.

Utom detta tvång ur befolkningssynpunkt torde försvarskommissionen, fastän detta icke utsäges, hava känt sig starkt bunden av 1925 års värnpliktsuttagningsbeslut. Även om kommissionen beslutat sig för en omedelbar tillämpning av tillgångsprincipen, hade icke anslutning beträffande den uttagna kontingentens storlek kunnat vinnas med gällande härordning. Kategoriklyvningen av år 1925 band faktiskt kommissionens handlingsfrihet i en icke önskvärd riktning. Såsom redan framhållits: det går lätt att sänka värnpliktskontingentens nivå men det möter stora svårigheter att höja denna till vad som en gång varit.

I ett avseende skulle man dock, utan att bryta med principerna från 1925, kunna åstadkomma en större smidighet beträffande den levande försvarskraftens utnyttjande. Under det att samtliga övriga truppdrag inom armén liksom även övriga försvarsgrenar kunna räkna med en viss kontingentsökning enligt försvarskommissionens förslag till ny försvarsordning, minskas infanterikontingenten reellt med 1,600 man och procentuellt med 11,81 %. En höjning av infanterikontingenten till minst nuvarande styrka skulle vara av betydelse icke endast ur mobiliseringssynpunkt i form av ökad möjlighet till anpassning utan även med hänsyn till fredsutbildningen. De föreslagna regementskontingenterna på 750 man äro nämligen enligt all erfarenhet 100 man för små för en verkligt effektiv utbildning. Är en ökning med 100 man per infanteriregemente eller sammanlagt 2,000 man en politisk omöjlighet?